

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: мр Јелена Петровић

„Интелектуално и емоционално васпитање у реформној педагогији са почетка 20. века – актуелност изворних схватања“

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију</p> <p>09.10.2015. Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>Др Радован Грандић, редовни професор за ужу научну област Педагогија, 05.12.1997. године, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет,</p> <p>Др Биљана Бодрошки Спариосу, доцент за ужу научну област Општа педагогија са методологијом и Историја педагогије, 05.03.2014. године, Универзитет у Београду, Филозофски факултет,</p> <p>Др Јована Милутиновић, ванредни професор за ужу научну област Педагогија, 08.11.2012., Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, ментор.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Јелена, Стојан, Петровић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 03. 07. 1976. год., Лесковац, Србија</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 01. 07. 2008. године, Универзитет у Приштини, Филозофски факултет у Косовској Митровици, „Утицај Цона Дјуија на педагошку теорију и праксу Србије“.</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Магистар педагошких наука</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
„Интелектуално и емоционално васпитање у реформној педагогији са почетка 20. века – актуелност изворних схватања“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Јелене Петровић садржи осам поглавља и обухвата 263 странице текста. Од тога 249 страница чини основни текст, а 14 страница чини попис литературе (234 референце). У техничком смислу дисертација је урађена у складу са важећим универзитетским стандардима.

Дисертација садржи уводни део, три дела рада који представљају заокружене целине и обухватају укупно пет поглавља, закључна разматрања и попис литературе. На почетку рада налази се кључна документацијска информација и сажетак на српском и енглеском језику.

Уводни део рада (од 1. до 30. странице) садржи објашњење методолошког приступа проблему. Кандидаткиња је у овом делу дефинисала и разграничила основне појмове и теоријске конструкте који су предмет теоријске анализе у дисертацији. Посебно су објашњени појмови *интелектуално и емоционално васпитање, реформна педагогија и алтернативне школе*. Кандидаткиња је у овом делу дефинисала предмет и проблем истраживања, циљ истраживања и одредила конкретне истраживачке задатке. Они су дефинисани тако да испитају који се педагошки поступци и дидактичко-методички предлози који су настали у оквиру реформне педагогије, у области интелектуалног и емоционалног васпитања могу узети за основу стварања нове педагошке парадигме васпитања на почетку 21. века. Хипотезе су дате имплицитно, односно изражене су кроз очекиване одговоре на постављена истраживачка питања. Заузимање херменеутичког приступа истраживању и коришћење више метода (метода теоријске анализе, компаративна и историјска метода) које се допуњују потпуно је оправдано, и у складу је са природом истраживаног проблема.

Први део рада (од 31. до 89. странице) усмерен је на истраживање реформне педагогије као посебног друштвеног, историјског и педагошког феномена. Он садржи два поглавља и даје историјски и теоријски оквир у оквиру којег су се интелектуално и емоционално васпитање даље проучавали. Прво поглавље (од 31. до 51. странице) је историјски осврт на настанак и развој реформне педагогије. У њему се анализирају друштвени, културни и политички услови који су довели до њеног настанка и тада актуелна филозофска, психолошка и педагошка сазнања која су подржала и подстакла њен развој. У економском смислу, значајно је отварање нових и ширење раније основаних институција научног деловања и сазнавања, промене у начину производње, пораст продуктивности и развој трговине на светском нивоу. Напредак у области образовања био је евидентан и кретао се у правцу омасовљења општег, основног, народног образовања које је постало обавезно, а други је био усмерен ка отварању институција за високо образовање скоро у свим државама Европе. Тако је порасла способност продукције кадрова и остваривања нових програма образовања, али су настале и нове визије будућности и живота становништва. Научна сазнања су се доказивала, афирмисала и диференцирала. Међутим, успон у науци и развој друштвеног живота нису могла зауставити растућу кризу у односима великих сила. Политичка заостравања и неслагласности које су такође обележиле овај период, мање или више утицале су и на образовање. Поред анализе ових односа, у овом поглављу анализирани су и филозофске основе настанка нове педагошке оријентације. Ту се, пре свега, проучава утицај васпитних концепција Платона и Русоа, затим немачке класичне филозофије, позитивистичких оријентација и прагматистичке педагогије. На крају се анализирају различити аспекти критике тадашње школе и педагошке потребе њене реформе и стварања нове педагошке оријентације. Друго поглавље (од 52. до 89. странице) представља анализу основних теоријских поставки реформне педагогије која је била неопходна да би се разумео однос реформне педагогије према интелектуалном и емоционалном васпитању. У њему се износи теоријски, односно филозофски и педагошки оквир из којег су настале концепције интелектуалног и емоционалног васпитања, специфичне за реформну педагогију. У ту сврху су анализирани идеје слободе и хуманизма, схватања саме природе детета и циљеви васпитања у радовима изабраних представника реформне педагогије. Наглашена је оријентација ка детету као људском бићу у развоју и васпитању као стварању услова за његов природан и слободан развој. Наглашено је да је осим теоријске, овај покрет успео да створи и институционалну основу деловања, и тако допринео првим корацима ка интернационализацији образовања и развијању заједничке платформе за развој, која је пре свега била педагошка. У овом делу су анализирани схватања слободе код реформних педагога и начин на који се она манифестују у њиховим педагошким концепцијама, са нагласком на дисциплину у школи и слободу интеракције и комуникације, до слободе која се пружа наставницима и

учитељима у избору садржаја и метода рада. Приказана су схватања која су утицала на читав покрет, као што су схватања Марије Монтесори и Џона Дјуија, али и нека радикална, као што су схватања Александра Нила. На сличан начин анализиран је и однос према природи детета, и циљеви васпитања који из ових схватања произлазе.

Други део рада (од 90. до 199. стране) посвећен је месту и улози интелектуалног и емоционалног васпитања у реформној педагогији. Поглавље под називом „Схватања интелектуалног и емоционалног васпитања у реформној педагогији са почетка 20. века“ (од 90. до 158. странице) одговара на једно од најзначајнијих питања овог рада, а то је питање конкретног односа интелектуалног и емоционалног у васпитању, односно питање: да ли је могуће развијати разум, а не занемарити емоције и обратно? У њему се износе теоријска опредељења реформних педагога у погледу схватања равнотеже и хармоније у овом односу. У овом поглављу анализира се и на који начин су реформни педагози повезивали ова два аспекта васпитања, колики су значај придавали једном и другом, и на који начин су постизали хармонију између њих. Указано је на одбацивање дуалистичке природе овог односа и на потребу да се интелектуално и емоционално повежу на један конструктиван начин, где ће емоционални аспекти учења и васпитања бити здрав оквир за интелектуални развој, док ће интелектуално васпитање водити у разумевање сопственог и туђег емоционалног живота, то јест емоционалној стабилности. Из тог разлога анализира се улога и значај школе у остваривању потенцијала емоционалног и интелектуалног васпитања, а све из перспективе најзначајнијих мислилаца реформне педагогије. На крају, анализирају се и конкретни васпитни поступци и истражују аспекти васпитног рада који су се, кроз педагошки рад реформних педагога, показали адекватним и ефикасним у постизању хармоничног емоционалног и интелектуалног развоја ученика. Посебна пажња обраћа се на различите видове интеракције и комуникације у васпитању, као и на мотивацију као везу интелектуалног и емоционалног. Друго поглавље у оквиру другог дела рада (од 159. до 199. странице) нуди исцрпну анализу примене интелектуалног и емоционалног васпитања у школама насталим под утицајем реформне педагогије са почетка 20. века. У овом делу рада приказана су три оригинална модела школа које су настале као директан израз реформне педагогије, а успешно су се одржале на педагошкој сцени до данас. То су Монтесори школе, Далтон школе и Валдорф школе. Кандидаткиња у овом поглављу полази од става да свака од ових школа повезује интелектуално и емоционално на својствен начин, иако су им основне оријентације ка слободи, развоју и природи детета у суштини сличне. Као основну оријентацију Далтон школа, она издваја васпитање одговорности. Овај аспект се наглашава у односу на све остале, јер указује на то да се у Далтон школама интелектуални развој повезује са односом ученика према себи и властитом окружењу, који има јасне емоционалне квалитете. У Монтесори школама наглашено је васпитање самосталности, које имплицира да су емоционалне потребе детета подржане његовим интелектуалним способностима. У делу о Валдорф школама као доминантна оријентација издвојено је васпитање за слободан живот, јер се остварује у једном холистичком односу интелектуалног и емоционалног, који су у овом случају наглашеније повезани него у претходне две школе. У овом делу рада указано је и на аспекте савремених теорија интелектуалног и емоционалног васпитања који могу послужити као тачке компарације и указати на актуелност ставова реформне педагогије.

Трећи део рада (од 200. до 227. странице) усмерен је на анализу актуелности изворних схватања реформне педагогије. Он полази од плуралистичког карактера савремене педагогије и школе и нове улоге коју интелектуално и емоционално васпитање имају у њима. У овом делу рада анализирани су савремене алтернативне школе у свету као наставак тежњи реформне педагогије са почетка 20. века. У њима су препознани значајни елементи педагошких приступа који су настали у реформној педагогији, а који су се одржали и даље се развијају у складу са потребама савременог друштва.

У закључним разматрањима (од 228. до 249. странице) кандидаткиња је повезала и интегрисала закључке добијене у историјском и компаративном приступу са херменеутичким, те износи налазе који доприносе разумевању истраживаног проблема и у историјском, и у савременом контексту.

На крају дисертације налази се списак коришћене литературе (од 250. до 263. странице).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Јелене Петровић је добро структуриран и организован рад, методолошки добро постављен и садржајно потпуно адекватан постављеном проблему истраживања. Кандидаткиња је показала добро познавање истраживане области и теоријске компетенције о чему сведочи избор и бројност употребљених референци, као и избор метода и структура и аргументација истраживаног проблема.

Методолошки, дисертација мр Јелене Петровић представља сложен и комплексан пројекат. Кандидаткиња је, пре свега, била суочена са потребом за теоријским и семантичким разграничењем основних појмова и њиховим значењским дефинисањем, јер се у дисертацији прате и анализирају ови појмови током временског периода од једног века, током којег су се појмови „интелектуално васпитање”, „реформна педагогија” и „алтернативне школе” развијали и мењали, док је појам „емоционално васпитање” настао тек у другој половини тог периода. Јасно дефинисање ових појмова искључило је могућност нејасноћа и погрешака у теоријској и компаративној анализи. То је посебно значајно за појам „емоционално васпитање”, јер се у реформној педагогији он није користио као део појмовног склопа педагогије, иако су одређени поступци имали квалитете емоционалног васпитања, и били су углавном имплицитно дати. Како је циљ истраживања подразумевао анализу више различитих педагошких појава и њихово хоризонтално и вертикално повезивање у оквиру споменутог временског периода, анализа садржаја се издвојила ко основна истраживачка техника, чији су резултати даље обрађивани компаративно и историјски. Кандидаткиња је извршила адекватан одабир примарних и секундарних извора који су коришћени за анализу. Анализира је дела водећих мислилаца, родоначелника и представника реформне педагогије која се могу сматрати репрезентативним за целокупан правац и која преносе основне педагошке карактеристике тог покрета. Осим по репрезентативности, избор је сачињен и тако да обухвати различите правце и струје унутар самог покрета што је допринело томе да закључци буду обухватнији и релевантнији, односно да прецизније представе однос према интелектуалном и емоционалном васпитању у оквиру реформне педагогије. Тако су основу анализе чинили радови Марије Монтесори, Цона Дјуија и Рудолфа Штајнера. Осим изворних дела кандидаткиња је користила и секундарне изворе, који, пре свега, обухватају савремене и релевантне ауторе у области историје педагогије, то јест реформне педагогије, резултате различитих савремених истраживања алтернативних школа, и релевантне ауторе у области интелектуалног и емоционалног васпитања, како у свету, тако и ауторе с наших простора.

Циљ истраживања је операционализован кроз шест истраживачких задатака, а садржај рада прати логику постављања ових задатака, док је излагања њихових резултата кандидаткиња разврстала у систематизоване целине. Она најпре разматра услове у којима је реформна педагогија настала, и доследно историјском приступу, нуди разумевање овог концепта у контексту времена и друштва у којем је и настао. Овај моменат рада је значајан и због компаративног поређења са савременим захтевима који се пред педагогију постављају, јер сличности одређених историјских момената као што су друштвене и економске кризе и дубоке технолошке промене могу изазвати и слична педагошка стремљења. Аналогно томе је и утврђено да савремена педагогија тежи развијању алтернативних педагошких приступа и плурализацији образовања из сличних разлога из којих је реформна педагогија тежила реформисању и интернационализацији. У овом делу се подстицаји за развој нове педагошке парадигме на почетку 20. века проналазе у потреби за решавањем друштвених противуречности, повратку хуманистичким вредностима и стварању нових филозофских оријентација. Анализом основних теоријских поставки, кандидаткиња закључује да теоријску основу васпитних концепција реформне педагогије чине схватања слободе и природе детета као основних постулата његовог развоја, те да су сходно томе циљеви васпитања одређени као усмеравајући елементи, и да се подразумева њихова развојност и плуралност.

Теорије интелектуалног и емоционалног васпитања које су изграђене на тој основи теже равнотежи и слободном развоју детета при чему је основна сврха васпитања да обезбеди повољне услове који ће подстаћи унутрашње ресурсе детета. Реформна педагогија је теоријски, али и практично показала да је интелектуални развој подршка здравом емоционалном животу, као и да се улагање у емоционални развој детета повољно одражава на његово интелектуално напредовање. Педагошко деловање које подржава равнотежу интелектуалног и емоционалног одликује се позитивном интеракцијом и комуникацијом међу актерима васпитног и наставног процеса и поклањањем

значајне пажње мотивацији.

У оквиру једног од истраживачких питања кандидаткиња анализира одабране моделе алтернативних школа које су првенствено настале као реформне школе у оквиру реформне педагогије, али су се током 20. века одржале и развијале, те и данас успешно делују. Оне су и својеврсни педагошки експерименти, те би савременој школи могле послужити као модели за васпитна и методичка решења и модели на основу којих би се градила пракса емоционалног и интелектуалног васпитања и њиховог односа. Кандидаткиња даје осврт и на алтернативне школе у свету, посебно на њихову улогу у плурализацији школских система и улогу у отварању простора за развијање програма емоционалног васпитања и хуманизацију школе. Она показује да су схватања интелектуалног и емоционалног васпитања која се се развила у оквиру реформне педагогије актуелна и у савременој педагогији и да јој могу понудити и значајна решења за васпитну праксу. Актуализација реформних настојања у савременој педагогији може подржати процесе плурализације и хуманизације школе и побољшати квалитет односа, сарадње и комуникације. На крају, кандидаткиња износи и препреке и проблеме који стоје на путу овим процесима, како у многим државама у свету, тако и у нашој земљи.

На основу анализе дисертације и праћења редоследа и садржаја изложених поглавља, комисија закључује да је у дисертацији садржајно и потпуно одговорено на све постављене истраживачке задатке, а резултати теоријске, историјске и компаративне анализе су систематично и јасно изложени.

Комисија процењује да су сви делови дисертације кандидаткиње мр Јелене Петровић урађени квалитетно, да су написани у складу с научним стандардима, и да су резултати представљени у складу са очекивањима теоријских научних истраживања.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

- Петровић, Ј. (2013). Интелектуално васпитање у Дјуијевом педагошком систему. У Кожух, Б. и Цотич, М. (ур.) *Педагошке дилеме савремене школе*. Копер: Педагошка факултета, 115-125. (М45)
- Петровић Ј. (2011). Васпитање за хумане односе у реформној педагогији. *Васпитање за хумане односе – проблеми и перспективе*, Зборник радова са међународног научног скупа. Ниш: Филозофски факултет, 143-152. (М33)
- Петровић Ј. (2009). Извори и функција циља васпитања у Дјуијевој педагогији. *Образовање и усавршавање наставника – циљеви и задаци васпитно-образовног рада*. Зборник радова са међународног научног скупа. Ужице: Учитељски факултет, 217-224. (М33)

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања добијени у првом делу ове дисертације указују на то да се на почетку 20. века, у оквиру реформне педагогије, насупрот националистичким тежњама у домену политике развијају хуманистичке концепције васпитања за мир и интернационално образовање које имају за циљ развијање човека који негује сарадњу, размену и међусобно разумевање. То се у пракси остварује пребацивањем тежишта васпитања на индивидуу, јер се сматра да се мир може изградити развијајући хуманистичке потенцијале посебних индивидуа у свакој држави. Циљеви који тада настају као израз индивидуалних тежњи ка миру и хуманизацији постепено се шире, добијају на масовности и повезују се у системе. Кандидаткиња закључује да реформна педагогија, не само да се развијала у атмосфери друштвених и економских противуречности, већ се развила из потребе да те противуречности ублажи и, уколико је то могуће, и да их отклони. Имајући у виду циљеве којима је тежила, кандидаткиња сматра потпуно разумљивим да се реформна педагогија посветила управо емоционалном и интелектуалном аспекту васпитања. Кандидаткиња закључује да је реформна педагогија користила сазнања из филозофије и психологије да би развила солидну научну основу за хуманизацију и оплемењивање хербартијанске учионице, као и за окретање васпитања и образовања детету и уношење више слободе, сарадње и поштовања међу актерима васпитно-образовног процеса. Враћање традицији хуманизма помогло је да се осуди интелектуализам и традиционализам старе школе, али и да се критикује дуалистички однос између интелектуалног и емоционалног који је поставила класична немачка филозофија уздицањем вредности интелигенције.

Истраживањем теоријских основа овог покрета кандидаткиња је дошла до заједничких основа и мотива покрета, од којих је тежња ка слободи и ослобађању један од најзначајнијих. Најзначајнија теоријска разматрања о природи детета, циљевима васпитања и положају детета у васпитном и наставном процесу почињу на схватању слободе. Кандидаткиња закључује да је већина представника реформне педагогије, укључујући Дјуија, Монтесори и Паркхерст, ту врсту слободе посматрала као слободу за креативан рад, одговорност, развој, напредовање, у којој су деца радила предано и с радошћу. Такође, слобода у васпитању се појављује и као средство и као циљ васпитања. У условима који омогућавају слободу лако се јавља сарадња и интеракција: међусобна размена постаје и интелектуална и емоционална, и остварује се на задовољство и корист свих учесника у васпитном процесу. Значајан закључак који се односи на природу детета указује на њену универзалност, а разлике међу децом приписује културолошким и контекстуалним разликама, што отвара пут толеранцији и васпитању за једнакост и мир међу народима, а можда и још значајније, подстиче веру у могућности васпитања. Анализом циљева васпитања у реформној педагогији утврђено је да је садржинску дефиницију циљева реформне педагогије тешко дати, јер она на почетку 20. века доноси плурализам циљева у васпитању. У домену циљева, заслуга реформне педагогије није била у томе да је открила нови, прави циљ, већ у томе што је отворила пут педагозима да истражују циљеве. Узевши слободу као оквир и непоновљивост сваке индивидуе, реформна педагогија је отворила пут плуралистичком приступу циљевима васпитања.

У погледу односа интелектуалног и емоционалног васпитања у реформној педагогији, истраживање је показало да су се оба ова аспекта васпитања развијала и подједнако неговала у пракси реформних школа. Анализа је потврдила претпоставку да у доброј емоционалној клими деца уче брже и лакше, да су мотивисанија и да интелектуално напредују. С друге стране, показало се да интелигенција помаже деци да разумеју себе, своје потребе и осећања, као и друге људе и њихова осећања, те да развију добре социјалне и емоционалне односе. Овај став је у педагогији данас прихваћен, што указује на актуелност поменутих схватања. Анализом улоге школе у стварању равнотеже између интелектуалног и емоционалног у реформној педагогији кандидаткиња је дошла до закључка да је само делимично она остваривана кроз преношење знања и увођење специјалних програма, а суштински кроз стварање опште климе која је одисала здравим социјалним и емоционалним односима. То је утицало на то да се при избору наставника у реформним школама цене способност и спремност учитеља за емоционалну и интелектуалну размену са децом и колегама и његов ентузијазам и способност да подстиче и сарађује, а не само његови академски квалитети. Из истог разлога, све ове школе

су улагале доста напора да остваре добру комуникацију са родитељима. Родитељи су учествовали у важним одлукама школе; позивани су да учествују у друштвеном животу школе и добијали детаљне, описне извештаје о напредовању њихове деце. Унутрашњи односи у реформним школама такође су олакшавали повезивање емоционалног развоја са когнитивним. Оне су у том смислу велику пажњу посвећивале интеракцији и комуникацији међу децом и између деце и наставника, као и мотивацији као значајној вези интелектуалног и емоционалног у васпитању. Кандидаткиња закључује да подстицаји за такву оријентацију долазе из ставова реформних педагога да дете приликом размене и комуникације са средином учи, али и задовољава своје емоционалне потребе, као и да интелектуално васпитање треба да помогне човеку да се лакше и брже прилагођава средини, да се носи са новинама и променама и да му олакша и побољша интеракцију са друштвом. Овакав приступ донео је много позитивних ефеката на социоемоционални развој јер је подстицао међусобно разумевање и сарадњу, развијао ефикасну комуникацију и подстицао развој вештина организације, самоконтролу, самопоуздање, прилагодљивост као и отвореност за туђе идеје, које се данас сматрају значајним емоционалним компетенцијама. Избор садржаја наставе и њихово дидактичко обликовање у складу са интересовањима деце, затим подстицајна средина за рад и учење, као и слобода у којој су деца радила, показали су се као пут ка ефикасном решењу проблема мотивације. Томе се може додати и укидање модела спољашње мотивације. У овим школама се није примењивао спољни облик оцењивања у виду тестирања, те је искључена могућност да у тим школама деца уче ради оцене, било као спољње награде, било као доказ успеха и одмеравања снага с другима. Деца у тим школама уче првенствено јер их интересује оно што уче, посебно када су у питању ученици нижих разреда. Код ученика виших разреда се може препознати осећање одговорности према себи, родитељима или наставницима које се не може сврстати у чисту унутрашњу мотивацију. Веома је значајно запажање да се у свим анализираним васпитним моделима реформне педагогије игра појављује као значајно наставно и васпитно средство, управо збој својих мотивационих капацитета.

Емоционално васпитање се у реформној педагогији кристалише око емоција алтруистичке љубави за друге људе и осећања среће које настаје задовољењем дечјих потреба. Најчешће се као пожељни исходи емоционалног васпитања издвајају самопоштовање, самосталност у раду, поштовање других људи и њихових потреба и осећања. Интелектуално васпитање није повезано са количином усвојеног знања и академским постигнућем и способностима меморисања и репродуковања знања, већ је одређено кроз развој мишљења и креативности. Реформна педагогија жели да развије активне мислиоце, она учи децу методама ефикасног мишљења, усмерава се на решавање проблемских ситуација и ослања на унутрашње потенцијале деце, као што су претходна знања, интересовања и потребе и мотивација. Овако реструктурирано интелектуално васпитање почело је да се прожима са емоционалним.

Анализа модела школа који су настали у оквиру реформне педагогије, показала је да је, упркос својим различитостима, сваки од њих, на свој начин остварио јединство интелектуалног и емоционалног васпитања. За анализу су изабране Далтон школе, Монтесори школе и Валдорф школе као изразити представници реформне педагогије, али и из разлога што су се као целовити системи одржали до данас. Далтон школа је усмерена ка развијању одговорности код деце и била је свесна да интелектуални развој треба да се посматра у зависности од емоционалних стања. Због тога је инсистирала на отвореном и искреном односу и на јасном одређењу циљева, како би деца била сигурнија, опуштенија и самоуверенија. Негативне емоције у великој мери су неутралисане слободом избора задатака и слободом у организацији времена и сарадничким и пријатељским односима који владају у школи. Монтесори педагогија је прожета идејом васпитања независности код детета. Интелектуално и емоционално васпитање у овом систему воде ка емоционалној стабилности и, на крају, срећи и задовољству које проистиче из личног успеха и друштвене прихваћености. Валдорф педагогија у јединству осећања воље и мишљења и приближавању духовном свету налази слободу којој човек тежи. Тако се може рећи да је васпитање у Валдорф школама васпитање ка слободи. Кандидаткиња закључује да Валдорф школе емоционалном васпитању поклањају највише пажње од анализираних школа и посвећују се овом аспекту детаљно. Док Монтесори и Далтон школе придају значај емоцијама и сматрају да емоционални аспекти треба да прожимају све односе и активности, Валдорф школе препознају емоционално васпитање као посебно поље васпитне делатности које треба проучавати и осмислити.

На сличан начин сагледане су алтернативне школе данас, јер оне представљају наставак тежњи реформне педагогије да развије слободног и уравнотеженог човека. Оне нуде васпитне моделе који негују равнотежу емоционалног и интелектуалног, а савременој педагогији пружају могућност да сагледа могућности и позитивне ефекте плурализације образовања, као и потврду да је могуће у савременим условима остварити васпитање које ће пружити деци слободу, поштовати индивидуалне разлике, подстицати позитивне емоције и мотивацију. При том у њима не изостаје пожељан академски успех. Сазнања о когнитивним и афективним процесима алтернативне школе користе како би обезбедиле да процес учења и развоја буде што ефикаснији, али и пријатнији за дете. Закључак је да оне могу послужити као модели или инспирација традиционалним школама на више начина, посебно када се узме у обзир да су у сагласности са савременим достигнућима наука о учењу и да су њихови модели наставе и учења тестирани у пракси, те да се могу сагледати њихови ефекти. На основу анализе доступних извора кандидаткиња закључује и да оријентација алтернативних школа ка индивидуалном напредовању доноси са собом још једну добробит, а то је подстицај даровитим и талентованим ученицима. Програми који отварају могућност великог ангажовања, унутрашње мотивације, изазовних тема, и праћење сопственог темпа, а при том пружају социоемоционалну подршку, могу да помогну даровитој деци да несметано развију своје потенцијале.

На крају, кандидаткиња закључује да су нека од решења насталих у оквиру реформне педагогије већ прихваћена у традиционалним школама, где су модификована или су еволуирала, али су у сваком случају допринела њиховом развоју. Међу њима су најзначајнија она која су допринела демократизацији школе и њеном отварању за интересовања и потребе ученика, као што су увођење институције ученичког парламента, изборних предмета, кабинетске наставе и разних врста секција. Такође постоје многа дидактичко-методичка решења која су потекла из реформне педагогије као што су искуствено учење, учење рукама (које се односи на све врсте ручних, занатских и уметничких активности), индивидуални и групни пројекти деце, самостални истраживачки рад. Као актуелни проблеми могу се издвојити проблеми инклузије у образовању, описно оцењивање и праћење постигнућа ученика, којима је у реформној педагогији било посвећено доста простора. У нашим школама прихваћен је и пројекат *Корак по корак*, који се развио из неких аспеката педагогије Марије Монтесори и Селестина Френеа. Отворен је простор и за идеје настале у оквиру реформне педагогије, а тичу се средине и материјала за учење, индивидуалног напредовања и поштовања дечјих интереса. Актуелност идеја реформне педагогије које се односе на интелектуално и емоционално васпитање, посебно се могу сагледати у односу на одредбе Закона о основној школи. Анализом законом постављених исхода образовања кандидаткиња је закључила да се од школа у Србији очекује да развијају критичко и креативно мишљење и да овладају техникама учења. Од система образовања и васпитања очекује се и да, између осталог, подстакне развој метакогнитивних способности ученика. Ови захтеви су израз савремених схватања интелектуалног васпитања и потреба друштва у којем живимо, али су неоспорно били постављени и као платформа за развој концепције интелектуалног васпитања у реформној педагогији. У домену емоционалног васпитања је сличност још израженија, јер од десет постављених исхода, чак шест носе емоционалне квалитете, односно захтевају добро осмишљено емоционално васпитање како би се остварили. Постављени исходи се односе на ефикасну комуникацију и сарадњу с другима и у оквиру тимова, која у суштини захтева социјално-емоционалне компетенције, а била је основно васпитно средство, и одлика наставе реформних школа.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је спроведено сагласно методологији истраживања у образовању. Резултати овог теоријског истраживања приказани су систематично и протумачени су и интерпретирани у складу с постављеним основним циљем истраживања и с изабраним методолошким оријентацијама.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

2. Дисертација садржи све битне елементе

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Комисија сматра да постоји неколико карактеристика ове дисертације које потврђују да она представља оригиналан допринос педагошкој науци. Пре свега, може се издвојити избор проблема за истраживање који је сам по себи веома комплексан и недовољно истражен у нашој педагошкој теорији. Истовремено, проблем односа интелектуалног и емоционалног васпитања у савременој педагогији сматра се значајним проблемом свих образовних система, а не само нашег, те се ова дисертација може сматрати доприносом расветљавања овог односа у савременој педагогији.

Осим тога, ова дисертација нуди један теоријски образложен педагошки приступ ученику, његовим потребама и могућностима и нуди конкретне препоруке за педагошку праксу. Истраживање је показало да се интелектуално и емоционално васпитање могу повезати у педагошком раду, и то на такав начин да служе као подршка једно другом и подстичу когитивни и афективни развој детета. Резултати до којих се у овој дисертацији дошло, проучавањем интелектуалног и емоционалног васпитања, могу допринети ширем прихватању емоционалног васпитања и разумевању могућности његове примене у школама. Отвореност ка новим формама интелектуалног и емоционалног васпитања у школи подразумева и отвореност за нове педагошке приступе и организационе моделе школа, што представља својеврсну подршку плурализацији школских система, те се допринос овог рада може сагледати и у том смислу.

Конечно, ова дисертација је дала целовиту анализу реформне педагогије, сагледавајући је као покрет који је јединствен и специфичан, и истовремено веома разнолик и некохерентан. Овај рад доприноси бољем разумевању реформне педагогије, њених основних питања и њене улоге, како у историјском развоју, тако и у савременим педагошким стремљењима.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Комисија је утврдила да дисертација нема недостатака који би утицали на резултате истраживања. Могућа ограничења овог рада произлазе из методолошке оријентације и чињенице да се закључци заснивају на теоријској анализи и интерпретацији радова који су и сами индивидуалне интерпретације теоретичара и практичара реформне педагогије. Карактеристично херменеутичком приступу, и овај рад је тежио тумачењу теоријских конструката и практичних поступака насталих у реформној педагогији, у оквиру контекста у којем су настали и из перспективе потреба савремене педагогије и школе. Такав избор у истраживању нуди приближавање изворних идеја, али оставља резерву по питању објективности изнетих тумачења. Овај недостатак, донекле, је отклоњен коришћењем објективних извештаја и истраживачких налаза савремених аутора, међутим, може се приметити да појединим закључцима недостаје подршка емпиријских истраживања. Разлог томе је сама природа односа интелектуалног и емоционалног васпитања, која је веома комплексна. Није једноставно квантитативно мерити ефекте добро избалансираних односа. Ипак, то није немогуће, и очекује се да би нека будућа истраживања могла да се усмере ка овој врсти истраживања. Емпиријска истраживања би могла да потврде и учврсте ставове који су настали као резултат квалитативних процена. Како тренутно таквих истраживања нема, може се закључити да би овај рад могао да буде подстицај и таквој врсти истраживања овог проблема.

Ова дисертација отвара нове теме и могућности за даља истраживања и проучавање ове проблематике, стога се кандидаткиња охрабрује да настави с истраживањем ове области.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, Комисија предлаже да се докторска дисертација мр Јелене Петровић под називом „Интелектуално и емоционално васпитање у реформној педагогији са почетка 20. века – актуелност изворних схватања“ прихвати, а кандидаткињи одобри одбрана.

У Новом Саду, 19. 10. 2015.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Др Радован Грандић, редовни професор,
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Др Биљана Бодрошки Спариосу, доцент,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,

Др Јована Милутиновић, ванредни професор,
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет (ментор)
